

Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences (KNAW) KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

Malenchini-Meoni, Maria Metilde, genoemd Matilde, Toscaanse schilderes en geliefde van Louis de Potter

Schillings, M.C.W.

published in

Nationaal Biografisch Woordenboek 21
2014

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

document license

CC BY-NC-ND

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Schillings, M. C. W. (2014). Malenchini-Meoni, Maria Metilde, genoemd Matilde, Toscaanse schilderes en geliefde van Louis de Potter. In W. Waterschoot, & H. Rombaut (editors), *Nationaal Biografisch Woordenboek 21* (Vol. 21, blz. column 697-709). (Nationaal Biografisch Woordenboek). Koninklijke Akademien van België.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

tekens onderscheiden. Zo werd hij in 1915 officier in het Erelegioen. In 1919 volgde de titel van officier in de Leopoldsorde en kreeg hij het Burgerkruis Eerste Klas. Na de oorlog, in 1925, werd hij bedacht met het Landbouwereteken Eerste Klas en de Herinneringsmedaille van Leopold II. In 1930 ontving Maes de Herinneringsmedaille van het Eeuwfeest van 's Lands Onafhankelijkheid. Vijf jaar later, in 1935, werd hij tot commandeur in de Kroonorde verheven en werden aan hem de Herinneringsmedaille van Koning Albert, de Medaille van Koningin Elisabeth en de Medaille van het Nationaal Herstel uitgereikt.

Literatuur: Bulletin du Ministère de l'Intérieur, Brussel, 1914-1918 en 1920; — J. VAN SCHAICK Jr., *The little corner never conquered. The story of the American Red Cross work for Belgium*, New York, 1922, 56-57; — *Bulletin du Ministère de l'Intérieur et de l'Hygiène*, Brussel, 1925 en 1937; — J. DE SMET, *Evacuatie van burgerlijke bevolking uit onbezet West-Vlaanderen, 1915-1918*, in: *Biekorf*, 1958, 59, 281; — G. BOUCIQUE, *Merkem oorlogsgeschiedenis, 1914-1918*, Brussel, 1964, 18, 21, 108; — P. VAN MOLLE, *Het Belgisch Parlement 1894-1969*, Gent, 1969, 230; — L. SCHEPENS, *Achter de IJzer. De Belgen in het niet-bezette deel van hun land en in den vreemde*, in: R. L. SCHUURSMA ed., *14-18. De Eerste Wereldoorlog*, dl. 4, Amsterdam, 1975, 732-735; — J. STENGERS, J.-L. DE PAEPE, M. GRUMAN, H. SCHOETERS, *Index des éligibles au Sénat*, Brussel, 1975, 332; — L. SCHEPENS, *De provincieraad van West-Vlaanderen 1936-1921. Socio-politieke studie van een instelling en haar leden met 501 biografieën van Westvlaamse notabelen*, Tiel, 1976, 528; — DEBAEKE S., LERMYTTE J., *Merkem in de kijker*, Veurne, 1995, 39, 125-128, 148; — A. SOMERS, *Inventaris van het archief van Jean-François Maes (1873-1957) en aanverwanten*, (Rijksarchief te Brugge), 2011.

Annelies SOMERS

MALENCHINI-MEONI, Maria Matilde, genoemd **Matilde**, Toscaanse schilderes en geliefde van Louis de Potter.

Matilde werd geboren in Livorno op 3 december 1779 en twee dagen later gedoopt (akte Archivio vescovile, Livorno). Haar ouders waren Luigi Meoni en Francesca Ferrandi. Volgens de Belgische schilder Navez behoorde zij tot een oud Toscaans 'huis' (Correspondance de Navez, Brussel). Zij overleed in San Marco Vecchio, gemeente Fiesole (Toscane), op 8 september 1858. De overlijdensakte ver-

meldt haar als 'huisvrouw, bemiddelde, weduwe van Vincenzo Malenchini en gepensioneerde van het groothertogelijk hof' (Stato civile toscano, Archivio di Stato, Florence).

Op jonge leeftijd trouwde zij (22 november 1796) met de vrijmetselaar Vincenzo Francesco Malenchini, eveneens geboortig uit Livorno. Lang bleef het echtpaar niet bijeen. Wanneer precies en waarom zij door haar man werd verlaten, is niet duidelijk. Matilde hield haar leven lang de achternaam Malenchini aan.

Vermoedelijk om in haar eigen levensonderhoud te kunnen voorzien, koos Matilde voor de schilderkunst, voor een vrouw in die tijd een tamelijk ongewone keuze. Zij studeerde onder leiding van Benvenuti aan de Academie van Schone Kunsten te Florence. Voor het hoofdvak *Kopiëren naar oude meesters* bood de groothertogelijke kunstgalerie in de 'Uffizi' volop keuzemogelijkheden. Matilde kopieerde er tussen 1807 en 1809 onder andere werken van zeventiende-eeuwse kunstenaars uit de Lage Landen, zoals Rubens, Sustermans en Van Slingeland. Hier werden haar eerste contacten met het 'Noorden' gelegd. Mogelijk al vanaf 1806 (Caracciolo 2005, 148) maar in ieder geval vanaf 1811 ontving zij van het Toscaanse hof, waar toen Napoleons oudste zuster, Eliza Bonaparte, de scepter voerde, een levenslang stipendium. Deze erkenning door het Toscaanse hof, dat in het verleden maecenas van illustere kunstenaars was geweest, moet Matilde grote voldoening gegeven hebben en haar langdurige verhuizing naar Rome, toen de tweede hoofdstad van het Napoleontische imperium, hebben mogelijk gemaakt.

Commandant van de Franse troepen in de Eeuwige Stad was de Franse generaal Miollis. Deze kunstminnende commandant steunde kunstenaars door tentoonstellingen te organiseren en uit eigen middelen hun werken aan te kopen. Matildes eerste grote expositie was op 19 november 1809 in de Senatorenzaal van het Capitool te Rome. Op deze internationale tentoonstelling van levende kunstenaars exposeerde zij *Portretten van zeven beroemde Italianen*. Matilde ontmoette daar uit de Lage Landen Martin Verstappen, Joseph De Meulemeester en Joseph Ducq en uit

Frankrijk Ingres en Granet, die allen hun oeuvre toonden. Granet, die zelf de invloed van oude Hollandse en Vlaamse meesters onderging, was van betekenis voor Matildes verdere kunstzinnige vorming. Miollis raakte onder de indruk van Matildes kunst. Hij kocht de bovengenoemde *Portretten van zeven beroemde Italianen* en verlangde meer. In 1814 telde zijn collectie achttien schilderijen, meest religieuze afbeeldingen, onder andere *Een biddende vrouw met haar kinderen in een kerk* (thans Rome, particulier bezit; de rest van de collectie zou verloren zijn gegaan (Caracciolo 2006, 376-377)).

De Franse commandant bezorgde Matilde bovendien een onderkomen in het klooster San Trinità dei Monti naast de Villa Medici bovenaan de Spaanse trappen. Sinds 1804 zetelde in de Villa Medici de Franse kunstacademie, waar Franse artiesten, Prix de Rome-winnaars, onderdak vonden. Directeur van de Academie was, tot zijn onverwachte dood in februari 1807, de Brugse schilder Joseph Benoît Suvée (*NBW*, dl. I, 928). Het klooster San Trinità dei Monti dat Franse Minderbroeders gedwongen hadden moeten verlaten na de komst van de Fransen, deed dienst als een soort dependance van de Franse kunstacademie. Matilde had er een groot appartement, onder andere drie kamers aan de voorzijde, aan haar afgestaan door de auteur Stochove uit Brugge. Granet en Verstappen namen hun intrek in het klooster; ook Ingres en de Nederlander Pitloo verbleven er. Matilde leerde zo een internationaal gezelschap van kunstenaars kennen, in het bijzonder een groep van kunstenaars uit de Lage Landen.

We kunnen aannemen dat Matilde de Bruggeling Louis de Potter in deze groep voor het eerst ontmoette. Deze welgestelde West-Vlaamse edelman (Brugge 26 april 1786-Brugge 22 juli 1859; *Biographie Nationale*, t. V, (1876)) vond namelijk onderdak bij een oude meubelmaker uit Nijvel 'entouré que j'y étais de compatriotes, la plupart artistes et quelques-uns même pensionnaires de l'Académie de France' (citaat uit *De Potters Souvenirs intimes*, 27). Het blijft onduidelijk wat Louis de Potter deed besluiten naar Italië te gaan en wanneer hij in Rome arri-

veerde. Was het om zijn gezondheid, om zich te onttrekken aan militaire conscripties ('pour échapper au fléau dévastateur', *De Potters Souvenirs intimes*, 27) of toch vanwege commotie binnen de familie na de geboorte van een onwettige zoon in 1807? (N. De Potter, 15, 151). De traditie van de 'Grand Tour' leefde voor hem zeker. Bovendien zag hij een kans zich verder te verdiepen in de geschiedenis en vooral de geschiedenis van de kerk. In ieder geval was De Potter reeds in mei 1811 te Rome. Toen rondde een van de 'compatriotes', de stadsgenoot Joseph Denis Odevaere, die in 1804 de Prix de Rome had gewonnen, zijn portret van *De Potter spelend op een gitaar*, af. De schilder en zijn model waren kennelijk beiden tevreden over het resultaat. Odevaere presenteerde zijn neoclassicistische werk op de Brusselse tentoonstelling van 4 november 1811 en De Potter vond het portret zeer goed gelijkend en geschilderd (Van Caloen, 178, nt. 31; portret thans in het Kasteel van Loppem, Zedelgem-Loppem). Ook van Matilde is uit die tijd een portret bekend. Zij werd omstreeks 1812 als een bekoorlijke vrouw met een levendige blik geportretteerd door de in Rome toonaangevende neoclassicistische schilder Camuccini (portret Rome, Accademia di San Luca). Zo moet Louis De Potter haar hebben leren kennen. Voor Matilde was de ontmoeting met de zeven jaar jongere De Potter beslissend voor haar verdere leven. Zij werd zijn geliefde in Italië.

Snel en naar het lijkt intuïtief wist zij goede relaties te kiezen die er op dat moment op bestuurlijk niveau en in de wereld van de kunst toe deden. Op 20 augustus 1815 werd zij toegelaten als 'lid van verdienste' tot de Accademia di San Luca te Rome. In maart 1816 diende zij op advies van Camuccini en de befaamde beeldhouwer Canova een aanvraag voor beursverhoging in bij de in 1814 teruggekeerde groothertog van Toscane, Ferdinando III. Ter ondersteuning zond zij het *Interieur van een meisjesinternaat* mee. Canova liet zich in een begeleidend schrijven lovend uit over de compositie en het coloriet van het werk en hij attendeerde de groothertog bovendien op de krappe

financiële positie van de schilderes : de beurs was nauwelijks toereikend voor huurkosten en de aankoop van verf. Gelukkig werd de aanvraag gehonoreerd ; het *Meisjesinternaat* behaagde de groothertog om zijn intimiteit en natuurgetrouwheid, die hem herinnerden aan de Hollandse schilders uit de zeventiende eeuw (Florence, Galleria d'arte moderna di Palazzo Pitti). Portretten van Canova, Camuccini en van de Deense beeldhouwer Thorvaldsen zijn overigens terug te vinden op een schilderij van Matilde uit dezelfde tijd, getiteld *Viering van Witte Donderdag in de Sixtijnse kapel* (Rome, particuliere collectie). Het is een interessant werk wegens de plaats en de personen die zijn afgebeeld. In de pauselijke huiskapel zouden naast de drie kunstenaars leden van de familie Bonaparte te herkennen zijn.

Een goede relatie – persoonlijk en later ook schriftelijk – ontstond met de Duitse diplomaat en dichter Johann Gotthard Reinhold. Deze protestant werd in augustus 1814 door de nieuwe Oranjevorst, weldra Willem I, koning van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, benoemd tot buitengewoon gezant en gevolmachtigd minister bij de Italiaanse mogendheden, met als standplaats Rome. De avondbijeenkomsten van Reinhold waren vermaard ; tot de gasten hoorde een internationaal gezelschap van dichters, kunstenaars en geleerden. Zowel Matilde als De Potter konden profiteren van Reinholds goede betrekkingen met de Romeinse geestelijkheid. Zij portretteerde de twee hoge geestelijken *Naro* en *Piccolomini* (geen nadere gegevens) ; De Potter kreeg toestemming om ten behoeve van zijn kerkhistorische studie verboden boeken in bibliotheken in te zien.

Met een ander Vlaams gezelschap maakte Matilde kennis toen De Potter in 1815 tot lekenrector van het Hospitium van Sint-Juliaan-der-Vlamingen werd benoemd. Dit eeuwenoude gasthuis bood pelgrims uit Vlaanderen onderdak, alsook 'brood en wijn' en, in latere tijd, een gratificatie. Na de Franse bezetting van Rome namen Pinchart, bij wie De Potter eerst inwoonde, en de beeldhouwer François Laboureur het beheer van het hospitium ter hand. Zij kozen op 12 maart 1815 De

Potter en de architect Tilman Suys (*NBW*, dl. XII, 717) uit Oostende tot hun nieuwe collega's. In mei 1816 breidde de raad van rectoren zich verder uit met de al genoemde graveur De Meulemeester en de jurist Isidore Plaisant. Wanneer een 'compatriote' bij De Potter om financiële steun aanklopte, vroeg deze hierover ook het oordeel van de uit Charleroi afkomstige schilder François-Joseph Navez. De bursaal Navez was van december 1817 tot in 1819 een huisgenoot van Matilde en De Potter in het palazzo Malaspina, vlakbij het piazza Venezia. Zij waren hecht bevriend.

Toen De Potter in 1821 besloot zich in de Italiaanse jansenist Scipione de'Ricci, van 1780 tot 1791 bisschop van Pistoia en Prato (in Toscane), te gaan verdiepen, zal Matilde weinig moeite gehad hebben met de beslissing van haar geliefde om naar Florence te verhuizen, waar het archief en de memoires van De'Ricci in familiebezit berustten. Het betekende voor haar immers een terugkeer naar een vertrouwde omgeving. In september 1821 werd Matilde toegelaten als 'Accademica Professore' tot de Florentijnse Academie van Schone Kunsten. Voor deze onderscheiding in de klasse der tekenkunsten kwamen kunstenaars in aanmerking die van een beroemde vereniging lid waren of zich in hun werk onderscheidden. Matilde hoorde immers tot de kleine groep van vrouwelijke leden van verdienste van de prestigieuze kunstacademie te Rome en haar werken ontvingen gunstige kritieken ; nog in januari 1821 had de *Gazzetta di Firenze* lovend geschreven over haar pas voltooide *Interieur van de keuken van 'Tor de' Specchi'*, een prachtig klooster in hartje Rome (geen nadere gegevens).

Het is goed mogelijk dat de bibliotheek van bisschop De'Ricci de bibliotheek is waarin Matilde haar geliefde portretteerde (*Louis de Potter in een bibliotheek* ; Brugge, Stedelijke Musea ; Marechal 1991, 228). De Potter liet zich – heel passend – met een ganzenveer in de hand vereeuwigen, zittend naast een borstbeeld van Lucianus, een satirisch schrijver uit de tweede eeuw na Christus, die kritisch stond tegenover christendom en bijgeloof. De schilderes benutte haar beeltenis van

De Potter voor een zelfportret met dezelfde kleurencombinatie van rood, bruin en zwart (*Zelfportret van Matilde Malenchini die het portret van Louis de Potter schildert* (Brugge, privé-verzameling)). Aan De Potters biografie over De' Ricci, zijn derde kerkhistorische werk, leverde Matilde ook een bijdrage. Zij zorgde voor een *Portret van De' Ricci* dat tegenover het titelblad zou worden afgebeeld. De studie *Vie de Scipion de Ricci* verscheen eerst te Brussel in 1825. Zij liet zien dat De Potters belangstelling voor de kerkgeschiedenis was gaan samenvallen met een politieke interesse. De reacties op de publicatie liepen zeer uiteen. Ook deze publicatie belandde op de Index van verboden boeken, hetgeen eerder, in januari 1824, gebeurd was bij de eerste kerkhistorische publicatie van De Potter.

Het verblijf van De Potter in het aangeename Florence werd in het voorjaar van 1823 afgebroken toen zijn familie hem dringend verzocht naar Brugge terug te keren wegens de slechte gezondheidstoestand van zijn vader. Tijdens De Potters afwezigheid legde de schilderes de laatste hand aan het *Interieur van de San Miniato al Monte*. De getrouwe weergave van deze prachtige Romaanse kerk, gelegen boven op een heuvel in Florence, werd met groot enthousiasme ontvangen, niet alleen door Florentijnse vrienden als de uitgever Vieusseux maar ook door de groothertogelijke familie, die het schilderij aankocht (Florence, Galleria d'arte moderna di Palazzo Pitti ; in 1976 gerestaureerd). Het overlijden van zijn vader in januari 1824 en het regelen van erfeniszaken weerhiielden De Potter naar Italië terug te keren, wat oorspronkelijk de bedoeling was.

De Potter stelde Matilde daarom voor naar Brussel te komen, te meer nu zij in Rome niet welkom was. Matildes relatie met de kritische vrijdenker De Potter ontging de Romeinse autoriteiten niet. Blijkens een politiedossier had de verbanning uit de stad Rome in de eerste maanden van 1824 niet alleen te maken met Matildes onberaden gedrag – er waren eerder burentwisten geweest – ; de uitwijzing hield zeker ook verband met haar verhouding met De Potter. Begin juli 1824 verliet de schilderes Italië.

Vanuit Parijs waar De Potter haar had opgewacht, reisden zij samen naar Brussel. Op 31 juli 1824 werd de Italiaanse vrouw in het vreemdelingenregister van Brussel ingeschreven met de volgende notitie : 45 jaar oud, schilderes van beroep, geboren en woonachtig in Livorno, komende uit Parijs en de aangewezen verblijfplaats in Brussel hotel *Pays Bas* (Brussel, Stadsarchief). Haar 'Grand Tour' was begonnen. Gedetailleerde gegevens van indrukken, ontmoetingen en artistiek werk ontbreken helaas. Ongetwijfeld maakte Matilde kennis met de kringen waarin De Potter zich thans bewoog én zich thuis voelde. De Potters huis in Brussel was een trefpunt voor Italianen op doorreis of voor langere tijd verblijvend in de Nederlanden. De Potter was werkelijk een *trait-d'union*. Rond 1825 trad hij toe tot de redactie van de liberale krant *Le Courrier des Pays-Bas*. Hij werd opgenomen in een kring van 'hommes de lettres' die de liberale opinie beheerste en hij bewoog zich in een milieu van internationale revolutionairen in Brussel. Verder was Navez een oude bekende uit Rome. Zijn huis met verscheidene ateliers en talrijke leerlingen was vermaard. Een relatie van Navez, het vrouwelijke model met de naam *Eleonora*, poseerde voor Matilde (geen nadere gegevens van dit portret).

In deze twee buitenlandse jaren bracht Matilde ook enige maanden in Londen en Parijs door. Vermoedelijk vroeg de handelman Anichini, ook uit Livorno afkomstig, maar balling in Londen, aan Matilde de oversteek te maken om zijn vrouw in het kraambed een handje te helpen. In Londen ontmoette de schilderes ook andere politieke vluchtelingen uit Italië, eveneens bekenden van De Potter. Heel kort na haar terugkeer in Brussel in september 1825 reisde Matilde echter al naar de Franse hoofdstad af. Een twistpunt vormde waarschijnlijk toen al het verlangen van De Potter naar een wettige nakomeling wat hun verstandhouding uiteraard geen goed deed. Te Parijs in het Louvre kopieerde Matilde zeer getrouw het *Portret van een jonge vrouw bij het raam* van de Noordnederlandse schilder Jan Victoors uit 1640 (Florence, Galleria

d'arte moderna di Palazzo Pitti). Het ver-rast overigens niet dat zij uit de ruime collectie van het Louvre een zeventiende-eeuwse 'Nederlandse' schilder koos. Tot haar eerste gekopieerde kunstenaars in Florence behoorden immers Rubens en Van Slingeland.

In mei 1826 namen Matilde en De Potter in Parijs afscheid van elkaar. Aan een turbulente liefdesverhouding kwam een einde. Het 'soms knellende maar met bloemen getooide juk' had De Potter afgeworpen. Deze beeldspraak is in zijn *Souvenirs intimes* terug te vinden. De Potter noemde daarbij geen namen, maar de woorden slaan ongetwijfeld op de relatie met Matilde, zijn laatste 'losse liaison' (*Souvenirs intimes*, 25-26, 62).

In Florence teruggekeerd wachtte haar immers spoedig een grote ontgoocheling. In de eerste weken van 1827 deelde De Potter Matilde mee zijn oude plan ten uitvoer te hebben gebracht. Zij reageerde furieus. Op 11 november 1827 schonk de twintig jaar jongere Sophie Eugenie van Weydeveldt, dochter van een Brugse tapijtwever, De Potter een zoon, Agathon (*Biographie Nationale*, XLIII, 1983-1984), de felbegeerde stamhouder en tevens ook de 'wrede noodzaak' om met Matilde als geliefde te breken.

Ondanks dit drama bleef Matilde haar 'Luigi' innig trouw. Na enige aarzeling accepteerde zij een jaargeld dat hij haar wilde geven. Ook door De Potter zelf op de hoogte gehouden, volgde zij vanuit de verte, intens meelevend, zijn activiteiten in Brussel als journalist van de belangrijke liberale oppositiekraant, de reeds genoemde *Le Courrier des Pays-Bas*, de consequenties die zijn polemische geschriften tegen het regime van koning Willem I voor hem hadden (processen, veroordelingen tot gevangenschap (in de 'Petits-Carmes'), uiteindelijk verbanning uit het Koninkrijk) en zijn korte politieke optreden als lid van het Voorlopig Bewind ten tijde van de Belgische revolutie van 1830.

In de late jaren 1820 woonde Matilde hoofdzakelijk in Toscane en werkte er, ook in opdracht. Te Rome, waarheen zij met een visum gelukkig kon terugkeren, ontstond in de jaren 1830 een vertrou-

welijke vriendschapsband met Antonio Capece di Minutelo, prins van Canosa. Het was een bijzondere relatie. Deze reactionaire prins, die in Napels tussen 1816 en 1822 weinig succesvol regeringsfuncties had bekleed, werd door liberale tijdgenoten weinig geacht. In april/mei 1844 kende het Toscaanse hof, op voorspraak van de Florentijnse kunstacademie, aan Matilde levenslang de extra beurs toe. Door haar gevorderde leeftijd (ruim zestig jaar) en lichamelijke ongemakken was zij al lang niet meer in staat van de kunst te leven, zoals zij in het verleden had gedaan. In eenzaamheid en zwervende bracht Matilde haar laatste levensjaren door. Eind 1854 zond zij De Potter een roerende brief. Zij schreef zijn smart, de onverwachte dood van de zo jonge Eleuthère in Pisa, te delen. Eleuthère, De Potters tweede zoon en in 1830 geboren, genoot zijn kunstopleiding in het atelier van Navez. Zijn werk werd meermalen bekroond. In 1852 was hij vertrokken naar Italië (*Biographie Nationale*, XVIII, 1905). Zij schreef verder Eleuthère ooit gezien te hebben, zonder zich te realiseren dat die zijn zoon was.

Tenslotte werd toenemende achterdocht Matilde noodlottig. Deze argwaan vond in juli 1855 een climax in de affaire met een dienstmeisje, dat zij van diefstal beschuldigde. Matilde zou haar zelfbeheersing verloren hebben en het meisje uit het raam hebben gestoten. Zij werd gearresteerd. Het verrast niet dat Matilde De Potter in de ellende van haar gevangenschap en in de zorgen van het komende proces liet delen. In december 1855 veroordeelde de rechtbank van Florence Matilde tot een gevangenisstraf van drie en een half jaar. In hoger beroep werd het vonnis begin maart 1856 vernietigd; de rechtbank van Lucca moest een nieuwe uitspraak doen. Mogelijk kreeg Matilde na dit meer hoopvolle nieuws inspiratie voor haar laatste schilderij *De gevangenis van Florence* (Livorno, Museo Civico; *La pittura in Italia. L'Ottocento*, 895). Doch ook de rechtbank in Lucca achtte haar in maart 1857 schuldig. Voor de tweede maal boog het Hof van Cassatie zich over deze zaak en het verwierp in mei 1857 het nieuwe beroep.

Voordat de haar opgelegde straf ten einde was, maar waarschijnlijk niet in de gevangenis, stierf Matilde op 78-jarige leeftijd in de vroege avond van 8 september 1858. Sinds haar gevangenschap had zij naar de dood uitgekeken.

De kunstenaar Matilde Malenchini is een exemplarische figuur om artistieke en intellectuele milieus in Rome, Florence én Brussel in de eerste helft van de negentiende eeuw te kunnen beschrijven en met elkaar te verbinden. Beslissend was in Rome de ontmoeting met Louis de Potter. Terwijl vele gebeurtenissen in Matildes boeiende leven beïnvloed zijn door woeelige politieke verhoudingen na de Franse Revolutie die Italië allerminst ongemoeid lieten, hoort zij als kunstenaar thuis in de periode van het Neoclassicisme en de Romantiek. Het oeuvre van de schilders omvat zo'n vijftigtal werken; van een groot deel is helaas alleen een titel met een vermoedelijke datum bekend. Hoewel zij gevoel had voor kleuren, compositie, romantiek en monumentale kunst was haar stijl, voor zover te beoordelen, noch origineel noch vernieuwend. In navolging van de succesvolle Franse schilder Granet, die eveneens in Rome zijn atelier in het klooster San Trinità dei Monti had, legde Matilde zich vooral toe op interieurs van kerken en kloosters met taferelen uit het dagelijkse leven. Ook de vele portretten die zij maakte, tonen haar voorname en bijzondere connecties aan. Het is dus interessant opdrachtgevers en bezitters van haar kunstwerken in en buiten Italië te kennen. Een voorbeeld uit de Lage Landen kan hier volstaan: Mgr. Antonius Wemaer (1812-1875) uit Brugge, De Potters geboorteplaats, had in zijn bezit twee schilderijen, waarop paus Pius VII wordt afgebeeld (met dank aan D. Marechal (Brussel) voor deze informatie).

Matilde Malenchini is een voorbeeld van bijzondere artistieke betrekkingen tussen Italië en de Nederlanden. Zij is daarom terecht opgenomen in de publicatie *Femmes artistes en Belgique* (Creusen 2007).

Portretten :

Vincenzo Camuccini, *Portret van Matilde Malenchini*, circa 1812, olieverf op doek,

61,5 x 49 cm., Rome, Accademia di San Luca (afbeelding, zie : Incisa della Rocchetta, 215); Matilde Malenchini, *Zelfportret van Matilde Malenchini die het portret van Louis de Potter schildert*, beginjaren 1820, olieverf op doek, 61 x 48 cm., Brugge, privé-verzameling (afbeelding, zie Marechal 1991, 226 en *De Romantiek in België*, 144).

Bronnen & Lit. : BRUSSEL, Algemeen Rijksarchief, Fonds Raffin-Tholiard, o.a. nr. 750 : brieven van Louis de Potter aan [Matilde Meoni] 1829-1833, 41 stukken (wellicht het verzegelde pakje dat Matilde in 1855 aan haar advocaat Salvagnoli toevertrouwde), nr. 714 : testament Louis de Potter, waarin Matilde wordt bedacht, nr. 716 : overlijdensakte Matilde Meoni ; Koninklijke Bibliotheek, Correspondance de L. De Potter, II-5488, vol. I-III, VIII-IX en Correspondance de F.-J. Navez , II-70, vol. IV en VI ; Stadsarchief, Registres du déclaration des étrangers, nrs. 20, 23 (1824-1825). *Explication des ouvrages de peinture, sculpture, architecture, gravure et dessin, exécutés par des artistes vivans et exposés au Musée de Bruxelles, le 4 novembre 1811*, Brussel, [1811] 2e ed., 36 ; — *Catalogue d'une belle collection de tableaux, ... délaissés par M. J. Odevaere ...*, Brussel, 1830, 6 ; — *Catalogue d'une belle et riche collection de tableaux anciens et modernes et de quelques gravures délaissée par feu Monseigneur Antoine Jean Philippe Wemaer ... décédé à Bruges, le 17 décembre 1875*, Brugge, [1876], 26 ; — L. DE POTTER, *Souvenirs intimes. Retour sur ma vie intellectuelle et le peu d'incidents qui s'y rattachent, 1786 à 1859*, Brussel, 1900 ; — M. BATTISTINI, Livornesi amici di Luigi de Potter (La pittrice Malenchini, Antonio Benci e Pompeo Anichini), in : *Bollettino storico livornese*, I/1, 1937, 62-72 ; — M. BOLOGNE, *Louis de Potter. Histoire d'un banni de l'histoire*, Luik, 1954, 41-55 ; — G. INCISA DELLA ROCCHETTA, *La collezione dei ritratti dell'Accademia di San Luca*, Rome, 1979, 72, 215 ; — M. SCHILLINGS, *Matilde Malenchini, 1779-1858. Leven en werk van een Italiaanse schilderes*, Nijmegen, 1987 (niet uitgegeven doctoraalscriptie Nieuwe geschiedenis Katholieke Universiteit Nijmegen, raadpleegbaar in de Koninklijke Bibliotheek van België, boeknummer ms. III 1783), hierin een lijst van ongedrukte bronnen in Brussel, Florence (o.a. correspondentie Accademia di Belle Arti en processtukken), Den Haag, Livorno, Lucca (processtukken), Napels en Rome (o.a. Trinité des Monts, Fondation de St. Julien des Flamands, politiedossier 1830-1831 en principe di Canosa) (p. 176-179), lijst van gedrukte bronnen en literatuur (p. 179-192) en een chronologische lijst van werken van de kunstenaar (p. 165-166) ; — E. DI MAJO, B. JØR-NAES, S. SUSINNO, *Bertel Thorvaldsen 1770-1844 scultore danese a Roma*, Rome, 1989, 7-8, 22 n. 20, 272 ; — D. MARECHAL, Van portretten en geportretteerden. Enkele negentiende-eeuwse schilderijen en miniaturen in Brugs stedelijk bezit, in : *Jaarboek 1989-90. Stad Brugge. Stedelijke Musea*, Brugge, 1991, 221-234 ; — *La pittura in Italia. L'Ottocento, t. II*, Milaan, 1991, 895, lemma Matilde

Malenchini door C. M[ORANDI] ; — V. VAN CALOEN, J.F. VAN CLEVEN, J. BRAET, *Het kasteel van Loppem*, Oostkamp, 2001, 11-13, 169-170, 178 n. 31 (twee brieven die De Potter vanuit Rome in 1811 aan zijn zwager J.-B. Van Caloen schreef worden bewaard in het Archief Van Caloen, Zedelgem-Loppem, IB 303 : met dank aan mev. V. Van Caloen) ; — Th. BUSER, *Religious art in the nineteenth century in Europe and America, Book 2*, Lewiston; Queenston; Lampeter, 2002, 373 ; — *De Romantiek in België. Tussen werkelijkheid, herinnering en verlangen*, (Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België), Brussel, 2005, 48, 67 en 144-145 (portretten De Potter, Malenchini toegelicht door D. MARECHAL) ; — M.T. CARACCIOLO, L'exposition du Capitole de 1809. Un nouveau document et quelques précisions, in : *Les cahiers d'Histoire de l'Art*, 3, 2005, 137-151 (met dank aan D. Coekelberghs voor deze attendering) ; — M.T. CARACCIOLO, Goût classique et critères modernes du général Miollis collectionneur (Rome, 1814), in : O. BONFAIT, Ph. COSTAMAGNA, M. PRETI-HAMARD edd., *Le goût pour la peinture italienne autour de 1800, prédécesseurs, modèles et concurrents du cardinal Fesch. Actes du colloque Ajaccio, 1er-4 mars 2005*, Ajaccio, 2006, 177-192, 376-377 ; — A. CREUSEN, *Femmes artistes en Belgique*, Parijs, 2007, 30, 215, 345 (lijst) ; — *Galleria d'arte moderna di Palazzo Pitti. Catalogo generale - tomo 2*, Livorno, 2008, 1306-1307 ; — S. BARKER, Studied skills, innate talents. [Women artists at work in the Uffizi], in : J. FORTUNE, L. FALCONE edd., *Invisible women. Forgotten artists of Florence*, Florence, 2010, 111-119, ibidem 212 (Inventory of works by women artists in Florence) ; — N. DE POTTER, R. DALEMANS, *Louis de Potter: Révolutionnaire belge de 1830*, Brussel, 2011 ; — H. KLAREN-BEEK, *Penseelprinsessen & broodschilderessen. Vrouwen in de beeldende kunst 1808-1913*, Bussum, 2012, 45-47 (de entree van vrouwen bij de academies).

Illustratie : plaat XIII tegenover kol. 647-648, plaat XIV tegenover kol. 649-650.

Marijcke SCHILLINGS

MARCKE, Leen van, auteur van jeugdliteratuur.

Madeleine Eugénie Suzanne van Marcke, gezegd Leen, werd geboren in St.-Jans-Molenbeek (Brussel) op 17 november 1902 als dochter van François Charles en Maria Valentina Elisa van Herp. Haar ouders huwden in Willebroek op 14 februari 1891. Zij was het jongste kind en enig meisje in een gezin van zes, waarvan het oudste zontje, Cesar Paulus Frans (Willebroek, 29 december 1891-5 februari 1892), op eenjarige leeftijd overleed. Zij werd niet gedoopt. Haar andere broers waren Lodewijk Armand Jozef (°Willebroek, 8 maart 1893), Jozef August Fritz (°Willebroek, 7 juni 1894), Emiel Henri (°Willebroek, 18 juli 1896) en Antoon Constant Eduard (°Merksem, 7

Leen van MARCKE
(foto : AMVC-Letterenhuis, Antwerpen).

april 1901). Op 1 maart 1924 trouwde zij met Armand Suls (14 maart 1893-10 maart 1948). Het paar kreeg twee kinderen : Erik (25 juli 1925-5 november 2002) en Ivo (14 november 1929-2003). Ook hun kinderen werden niet gedoopt. Na het overlijden van haar eerste echtgenoot hertrouwde ze eind 1949 met Jan Peeters (11 december 1892-8 januari 1978). Ze stierf in Hoboken (Antwerpen) op 25 mei 1987.

Leen van Marcke was een schrijfster van jeugdboeken, toneel- en radiowerken voor de jeugd die in de jaren 1930-1960 een enorm oeuvre opbouwde. Ze was zeer succesvol, publiceerde over een periode van meer dan 40 jaar en werd met vele prijzen gehuldigd.

Al werd de geboorteakte van Leen van Marcke in St.-Jans-Molenbeek in het Frans opgemaakt, zij werd een Vlaamse schrijfster, geworteld in het Vlaamse culturele leven. Zij groeide op in een vrijzinnig gezin. Van haar moeder is bekend dat

Mathilde MALENCHINI-MEONI, *Portret van Louis de Potter in een bibliotheek, (met ganzenveer)*, Brugge, Stedelijke Musea.

Mathilde MALENCHINI-MEONI, *Zelfportret van Matilde Malenchini-Meoni die het portret van Louis de Potter schildert*, 1811-1823, olieverf op doek, 61 × 48 cm, privé-verzameling.